ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δέκατο τμήμα)

της 8ης Μαΐου 2025*

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Εργασία ορισμένου χρόνου – Οδηγία 1999/70/ΕΚ – Συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP – Ρήτρα 4, σημείο 1 – Αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων εις βάρος των εργαζομένων ορισμένου χρόνου – Πεδίο εφαρμογής – Έννοια του όρου "συνθήκες απασχόλησης" – Εργάτες ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα – Εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που υπολογίζονται βάσει των αμοιβών – Αμοιβές των εργαζομένων ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα οι οποίες καθορίζονται βάσει των ημερήσιων ωρών παρασχεθείσας εργασίας – Αμοιβές των εργαζομένων αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα οι οποίες καθορίζονται βάσει κατ' αποκοπήν ημερήσιου χρόνου εργασίας»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-212/24, C-226/24 και C-227/24,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Corte d'appello di Firenze (εφετείο Φλωρεντίας, Ιταλία) με αποφάσεις της 8ης Ιανουαρίου 2024, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 19 και στις 26 Μαρτίου 2024, στο πλαίσιο των δικών

L.T. s.s. (C-212/24),

A.M. (C-226/24),

XXX (C-227/24)

κατά

Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS),

παρισταμένης της:

Agenzia delle entrate – Riscossione,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δέκατο τμήμα),

συγκείμενο από τους Δ. Γρατσία, πρόεδρο τμήματος, E. Regan και B. Smulders (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: J. Richard de la Tour

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– οι L.T. s.s., A.M., XXX, εκπροσωπούμενες από τους L. Giraldi και I. Pagni, avvocati,

– το Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), εκπροσωπούμενο από τους C. D'Aloisio, E. De Rose, E. A. Sciplino και A. Sgroi, avvocati,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις S. Delaude και D. Recchia,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία της ρήτρας 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου για την εργασία ορισμένου χρόνου, η οποία συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999 (στο εξής: συμφωνία-πλαίσιο) και περιλαμβάνεται στο παράρτημα της οδηγίας 1999/70/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP (ΕΕ 1999, L 175, σ. 43).

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο τριών ενδίκων διαφορών μεταξύ, αφενός, των L.T. s.s., A.M. και XXX και, αφετέρου, του Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) [Εθνικού Ιδρύματος Κοινωνικής Ασφάλισης (INPS), Ιταλία], με αντικείμενο εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που πρέπει να καταβάλλουν οι επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούν εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 1999/70 ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία αποσκοπεί στην υλοποίηση της συμφωνίας πλαισίου για την εργασία ορισμένου χρόνου, που εμφαίνεται στο παράρτημα και η οποία συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999 μεταξύ διεπαγγελματικών οργανώσεων γενικού χαρακτήρα (CES, UNICE και CEEP).»

4 Το τρίτο εδάφιο του προοιμίου της συμφωνίας-πλαισίου έχει ως εξής:

«Η παρούσα συμφωνία καθορίζει τις γενικές αρχές και τις ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με την εργασία ορισμένου χρόνου, αναγνωρίζοντας ότι για τις λεπτομέρειες της εφαρμογής πρέπει να ληφθούν υπόψη τα πραγματικά στοιχεία των συγκεκριμένων εθνικών, τομεακών και εποχιακών καταστάσεων. Η συμφωνία αυτή αναδεικνύει τη βούληση των κοινωνικών εταίρων να θεσπίσουν

ένα γενικό πλαίσιο για τη διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης των εργαζομένων με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, προστατεύοντάς τους από τις διακρίσεις, καθώς και για τη χρησιμοποίηση συμβάσεων ορισμένου χρόνου σε μια βάση αποδοχής από τους εργοδότες και τους εργαζομένους.»

5 Η ρήτρα 1 της συμφωνίας-πλαισίου φέρει τον τίτλο «Σκοπός» και προβλέπει τα εξής:

«Σκοπός της παρούσας συμφωνίας πλαισίου είναι:

α) η βελτίωση της ποιότητας της εργασίας ορισμένου χρόνου με τη διασφάλιση της εφαρμογής της αρχής της μη διάκρισης·

β) η καθιέρωση ενός πλαισίου για να αποτραπεί η κατάχρηση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή εργασιακών σχέσεων ορισμένου χρόνου.»

6 Η ρήτρα 2 της συμφωνίας-πλαισίου φέρει τον τίτλο «Πεδίο εφαρμογής» και προβλέπει στο σημείο 1 τα εξής:

«Η παρούσα συμφωνία εφαρμόζεται σε όλους τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας όπως αυτές καθορίζονται από τη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις ή την πρακτική σε κάθε κράτος μέλος.»

7 Η ρήτρα 3 της συμφωνίας-πλαισίου φέρει τον τίτλο «Ορισμοί» και προβλέπει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας συμφωνίας, ως “εργαζόμενος ορισμένου χρόνου” νοείται ένα πρόσωπο που έχει σύμβαση ή σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου συναφθείσα απευθείας μεταξύ του εργοδότη και του εργαζομένου, η λήξη της οποίας καθορίζεται από αντικειμενικούς όρους, όπως παρέλευση συγκεκριμένης ημερομηνίας, η ολοκλήρωση συγκεκριμένου έργου ή πραγματοποίηση συγκεκριμένου γεγονότος.

2. Για τους σκοπούς της παρούσας συμφωνίας, ως “αντίστοιχος εργαζόμενος αορίστου χρόνου” νοείται ο εργαζόμενος που έχει σύμβαση ή σχέση εργασίας αορίστου χρόνου στην ίδια επιχείρηση, και απασχολείται στην ίδια ή παρόμοια εργασία/απασχόληση, λαμβανομένων υπόψη των προσόντων ή των δεξιοτήτων. Όπου δεν υπάρχει αντίστοιχος εργαζόμενος αορίστου χρόνου στην ίδια εκμετάλλευση, η σύγκριση πρέπει να γίνεται με αναφορά στην εκάστοτε εφαρμοζόμενη συλλογική σύμβαση, ή όταν δεν υπάρχει οικεία συλλογική σύμβαση, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, ή τις εθνικές συλλογικές συμβάσεις ή πρακτικές.»

8 Κατά τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαισίου, η οποία φέρει τον τίτλο «Αρχή της μη διάκρισης»:

«1. Όσον αφορά τις συνθήκες απασχόλησης, οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται δυσμενώς σε σχέση με τους αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου μόνο επειδή έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου, εκτός αν αυτό δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους.

2. Όπου κρίνεται αναγκαίο, εφαρμόζεται η αρχή “pro rata temporis”.

3. Οι λεπτομέρειες εφαρμογής της παρούσας ρήτρας καθορίζονται από τα κράτη μέλη ύστερα από διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους ή/και από τους κοινωνικούς εταίρους, λαμβάνοντας υπόψη την κοινοτική νομοθεσία και τη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις και την πρακτική σε εθνικό επίπεδο.

[…]»

Το ιταλικό δίκαιο

9 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της decreto-legge nº 338 – Disposizioni urgenti in materia di evasione contributiva, di fiscalizzazione degli oneri sociali, di sgravi contributivi nel Mezzogiorno e di finanziamento dei patronati (πράξης νομοθετικού περιεχομένου 338 περί επειγουσών διατάξεων για την εισφοροδιαφυγή, τη φορολόγηση των κοινωνικών επιβαρύνσεων και τις μειώσεις των κοινωνικών εισφορών στον Νότο και τη χρηματοδότηση των ιδρυμάτων στήριξης), της 9ης Οκτωβρίου 1989 (GURI αριθ. 237, της 10ης Οκτωβρίου 1989), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των διαφορών των κύριων δικών (στο εξής: πράξη νομοθετικού περιεχομένου 338/1989), προβλέπει τα εξής:

«Η αμοιβή που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ως βάση για τον υπολογισμό των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το ποσό των αμοιβών που προβλέπουν οι νόμοι, οι κανονιστικές πράξεις, οι συλλογικές συμβάσεις που συνάπτονται από τις πλέον αντιπροσωπευτικές σε εθνικό επίπεδο συνδικαλιστικές οργανώσεις ή οι συλλογικές συμφωνίες ή ατομικές συμβάσεις, όταν εξ αυτών προκύπτει αμοιβή ανώτερη από εκείνη που προβλέπει η συλλογική σύμβαση.»

10 Η contratto collettivo nazionale di lavoro per gli operai agricoli e florovivaisti (εθνική συλλογική σύμβαση εργασίας στον τομέα της γεωργίας και της ανθοκομίας), της 6ης Ιουλίου 2006 (στο εξής: CCNL), ορίζει, στο άρθρο 18, στοιχείο a, τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα ως «τους εργαζομένους που απασχολούνται στο πλαίσιο ατομικής σχέσης εργασίας ορισμένου χρόνου, όπως, για παράδειγμα, εκείνους που απασχολούνται για την εκτέλεση εργασίας σύντομης διάρκειας ή εποχιακής ή περιστασιακής εργασίας ή για φάσεις εργασίας ή για την αντικατάσταση εργαζομένων που απουσιάζουν και έχουν δικαίωμα διατήρησης της θέσης απασχόλησης».

11 Το άρθρο 30, παράγραφος 1, της CCNL ορίζει ότι «ο χρόνος εργασίας ορίζεται σε 39 ώρες εβδομαδιαίως, ήτοι [εξίμισι] ώρες ημερησίως» και το άρθρο 40, παράγραφος 1, της CCNL προβλέπει ότι «ο εργαζόμενος ορισμένου χρόνου δικαιούται να λάβει αμοιβή για τις ώρες πράγματι παρασχεθείσας εργασίας κατά τη διάρκεια της ημέρας».

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

12 Τον Δεκέμβριο του 2013, το INPS επέβαλε, μεταξύ άλλων, στις εκκαλούσες των κύριων δικών να του καταβάλουν εισφορές κοινωνικής ασφάλισης επιπλέον εκείνων που είχαν ήδη καταβάλει για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα τους οποίους είχαν απασχολήσει κατά τα έτη 2006 και 2007. Κατά το INPS, οι εκκαλούσες των κύριων δικών είχαν υπολογίσει εσφαλμένως τις οφειλόμενες εισφορές κοινωνικής ασφάλισης για τους εν λόγω εργαζομένους, καθόσον είχαν λάβει υπόψη, για τον υπολογισμό αυτόν, τις ώρες κατά τις οποίες οι εργαζόμενοι είχαν πράγματι εργαστεί αντί του ημερήσιου χρόνου εργασίας των εξίμισι ωρών, όπως αυτός καθορίζεται στο άρθρο 30, παράγραφος 1, της CCNL.

13 Οι εκκαλούσες των κύριων δικών άσκησαν κατά της ως άνω πράξης επιβολής εισφορών του INPS προσφυγή ενώπιον του Tribunale di Grosseto (πρωτοδικείου Grosseto, Ιταλία), η οποία έγινε δεκτή.

14 Το INPS άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως του ως άνω δικαστηρίου ενώπιον του Corte d'appello di Firenze (εφετείου Φλωρεντίας, Ιταλία). Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε βάσιμα τα αιτήματα του INPS περί καταβολής, για τον λόγο ότι, λαμβανομένων υπόψη της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων μεταξύ εργαζομένων αορίστου χρόνου και εργαζομένων ορισμένου χρόνου καθώς και του άρθρου 30, παράγραφος 1, της CCNL, το ποσό των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης που οφείλουν οι εργοδότες των εργαζομένων ορισμένου χρόνου έπρεπε να υπολογίζεται βάσει αμοιβής καθοριζόμενης για διάρκεια εργασίας εξίμισι ωρών και όχι βάσει των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας.

15 Οι εκκαλούσες των κύριων δικών άσκησαν αναιρέσεις ενώπιον του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία), το οποίο διαπίστωσε, σε πρώτο στάδιο, ότι, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του άρθρου 1, παράγραφος 1, της πράξης νομοθετικού περιεχομένου 338/1989 σε συνδυασμό με το άρθρο 40, παράγραφος 1, της CCNL, οι οφειλόμενες από τους εργοδότες του γεωργικού τομέα εισφορές κοινωνικής ασφάλισης επί των αμοιβών που καταβάλλονται στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον εν λόγω τομέα πρέπει να υπολογίζονται βάσει των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας και μόνον, εκτός αν οι εργοδότες αποφασίσουν ότι, σε περίπτωση διακοπής της δραστηριότητας λόγω ανωτέρας βίας, οι εργαζόμενοι αυτοί πρέπει να παραμείνουν στη διάθεσή τους στον χώρο της εκμετάλλευσης.

16 Συναφώς, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) υπενθύμισε ότι το άρθρο 30, παράγραφος 1, της CCNL, το οποίο προβλέπει ότι ο χρόνος εργασίας ορίζεται σε 39 ώρες εβδομαδιαίως, ήτοι εξίμισι ώρες ημερησίως, καθορίζει απλώς την ανώτατη διάρκεια της εργασίας, εβδομαδιαίως και ημερησίως, χωρίς ωστόσο να ορίζει την ελάχιστη διάρκεια εργασίας. Το άρθρο 40, παράγραφος 1, της CCNL, καθόσον προβλέπει ότι ο εργαζόμενος ορισμένου χρόνου δικαιούται να λάβει αμοιβή για τις ώρες πράγματι παρασχεθείσας εργασίας κατά τη διάρκεια της ημέρας, θεσπίζει έναν κανόνα ο οποίος δεν συνάδει λογικώς με τις έννοιες του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας και του ημερήσιου χρόνου εργασίας, δεδομένου ότι αποσυνδέει την οφειλόμενη αμοιβή από την αναφορά σε προκαθορισμένο χρόνο εργασίας, δυνάμενο να προσδιοριστεί με γενικό και αφηρημένο τρόπο. Η εν λόγω διάταξη, η οποία βασίζεται στις ιδιαιτερότητες της εργασίας ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, συνάδει με τον κανόνα του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο g, του decreto legislativo n. 66 – Attuazione delle direttive 93/104/CE e 2000/34/CE concernenti taluni aspetti dell'organizzazione dell'orario di lavoro (νομοθετικού διατάγματος 66 περί μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο των οδηγιών 93/104/ΕΚ και 2000/34/ΕΚ σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας), της 8ης Απριλίου 2003 (GURI αριθ. 87, της 14ης Απριλίου 2003, τακτικό συμπλήρωμα αριθ. 61), το οποίο, μεταφέροντας στο εσωτερικό δίκαιο την οδηγία 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 1993, L 307, σ. 18), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2000/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 2000 (ΕΕ 2000, L 195, σ. 41), προβλέπει ότι οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της ρύθμισης που αφορά τον κανονικό εβδομαδιαίο χρόνο εργασίας.

17 Σε δεύτερο στάδιο, όσον αφορά τον υπολογισμό των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) διευκρινίζει, αφενός, ότι, δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 1, της πράξης νομοθετικού περιεχομένου 338/1989, η αμοιβή που πρέπει να χρησιμεύει ως βάση για τον υπολογισμό αυτόν δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το ποσό των

αμοιβών που προβλέπουν οι νόμοι, οι κανονιστικές πράξεις και οι συλλογικές συμβάσεις. Αφετέρου, επισημαίνει ότι, όσον αφορά τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, για τους οποίους οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης υπολογίζονται βάσει των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας, η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων εις βάρος των εργαζομένων ορισμένου χρόνου, η οποία διατυπώνεται στη ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου, δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για την καταβολή υψηλότερων εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, στο μέτρο που οι σχέσεις μεταξύ του INPS και των εργοδοτών ως προς τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

18 Κατά συνέπεια, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) αναίρεσε την απόφαση του Corte d'appello di Firenze (εφετείου Φλωρεντίας) και ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιόν του.

19 Το Corte d'appello di Firenze (εφετείο Φλωρεντίας), ήτοι το αιτούν δικαστήριο, διερωτάται κατά πόσον συνάδει με τη ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου η εκτιθέμενη στη σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως διαπίστωση του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), κατά την οποία οι οφειλόμενες από τους εργοδότες του γεωργικού τομέα εισφορές κοινωνικής ασφάλισης επί των αμοιβών που καταβάλλονται στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα πρέπει να υπολογίζονται αποκλειστικώς βάσει των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας.

20 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, κατ' αρχάς, ότι η ως άνω ρήτρα έχει εφαρμογή στις υποθέσεις των κύριων δικών. Συγκεκριμένα, ο γεωργικός τομέας δεν εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 1999/70 και οι συνθήκες απασχόλησης για τις οποίες κάνει λόγο η ρήτρα αυτή περιλαμβάνουν τις αμοιβές. Οι επίμαχες στις κύριες δίκες εισφορές κοινωνικής ασφάλισης συνδέονται με την αμοιβή που οφείλεται στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, δεδομένου ότι, πρώτον, στην εσωτερική έννομη τάξη, οι εισφορές οφείλονται επί του συνόλου της αμοιβής που πρέπει να καταβληθεί στους ως άνω εργαζομένους και, δεύτερον, συμβάλλουν στην καταβολή των παροχών κοινωνικής ασφάλισης που προσφέρουν τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης. Όσον αφορά την τελευταία αυτή πτυχή, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι το ποσό των εν λόγω παροχών είναι ανάλογο προς τη διάρκεια της σχέσης εργασίας και συνδέεται με το ύψος της αμοιβής, δεδομένου ότι το ύψος των ως άνω εισφορών εξαρτάται από το ύψος της αμοιβής. Εξ αυτού συνάγει ότι ένας εργαζόμενος ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, του οποίου η αμοιβή υπολογίζεται βάσει των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας και μόνον, θα απολαύει αναμφίβολα παροχών χαμηλότερου ύψους από ό,τι ένας εργαζόμενος αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα, ο οποίος είναι πάντοτε διασφαλισμένο ότι θα λαμβάνει μια κατώτατη αμοιβή καθοριζόμενη από τη συλλογική σύμβαση, ανεξαρτήτως των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας.

21 Εν συνεχεία, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η διαπίστωση του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), όπως μνημονεύεται στη σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως, ενδέχεται να παραβιάζει τη ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου, καθόσον καταλήγει σε δυσμενέστερη μεταχείριση των εργαζομένων ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα σε σχέση με εκείνη που επιφυλάσσεται στους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον ίδιο τομέα, η οποία δεν δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους.

22 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου και οι εργαζόμενοι αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα βρίσκονται σε παρεμφερή κατάσταση εφόσον εκτελούν τα ίδια καθήκοντα. Η ως άνω διαπίστωση, όμως, του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου

Ακυρωτικού Δικαστηρίου) έχει ως αποτέλεσμα τη δυσμενέστερη μεταχείριση των εργαζομένων ορισμένου χρόνου σε σχέση με τους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα οι οποίοι εκτελούν, ωστόσο, παρόμοια εργασία. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, ο εργοδότης είναι ελεύθερος να καθορίζει τη διάρκεια της εργασίας τους καθώς και την αμοιβή τους και, κατά συνέπεια, το ύψος των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης καθώς και το ύψος των παροχών κοινωνικής ασφάλισης των οποίων μπορούν να απολαύουν. Αντιθέτως, στους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα εξασφαλίζεται ελάχιστη ημερήσια αμοιβή, στηριζόμενη σε ημερήσιο χρόνο εργασίας εξίμισι ωρών, ανεξαρτήτως των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας. Ως εκ τούτου, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που καταβάλλουν οι εργοδότες τους καθώς και οι παροχές κοινωνικής ασφάλισης των οποίων θα μπορούν να απολαύουν βάσει των εισφορών αυτών διασφαλίζονται καθόσον βασίζονται στην εν λόγω ελάχιστη ημερήσια αμοιβή.

23 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, εν προκειμένω, δεν υφίστανται ούτε αντικειμενικοί λόγοι συνδεόμενοι με την εκτέλεση της οικείας εργασίας ούτε σαφή και συγκεκριμένα στοιχεία δυνάμενα να δικαιολογήσουν την ανάγκη διαφορετικής μεταχείρισης των εργαζομένων ορισμένου χρόνου σε σχέση με τους εργαζομένους αορίστου χρόνου. Οι συνδεόμενοι με τη γεωργική δραστηριότητα κίνδυνοι που εξαρτώνται από απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες πλήττουν όλους τους εργαζομένους στον γεωργικό τομέα, ανεξαρτήτως του αν προσλαμβάνονται για ορισμένο ή για αόριστο χρόνο.

24 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Corte d'appello di Firenze (εφετείο Φλωρεντίας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία έχουν πανομοιότυπη διατύπωση στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-212/24, C-226/24 και C-227/24:

«1) Έχει η ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτήν [ρήτρα] εθνικής συλλογικής σύμβασης, όπως η προβλεπόμενη στο άρθρο 40 της [CCNL] –όπως έχει ερμηνευθεί από το Corte [suprema] di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ιταλία) κατά τρόπο δεσμευτικό για το αιτούν δικαστήριο–, η οποία αναγνωρίζει στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα δικαίωμα πληρωμής των ωρών πραγματικά παρασχεθείσας εργασίας κατά τη διάρκεια της ημέρας, μολονότι, αντιθέτως, το άρθρο 30 της CCNL αναγνωρίζει στους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα δικαίωμα αμοιβής υπολογιζόμενης σε συνάρτηση με ημέρα εργασίας διάρκειας [εξίμισι] ωρών;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, έχει η ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου την έννοια ότι ο καθορισμός του ύψους της υποχρεωτικής κοινωνικοασφαλιστικής εισφοράς που καταβάλλεται για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα στο πλαίσιο επαγγελματικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης εμπίπτει επίσης στις συνθήκες απασχόλησης, με αποτέλεσμα να πρέπει το ύψος αυτό να καθοριστεί βάσει του ίδιου κριτηρίου που προβλέπεται για τους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα και, επομένως, βάσει του ημερήσιου χρόνου εργασίας που προβλέπεται στη [CCNL], και όχι βάσει των ωρών πραγματικά παρασχεθείσας εργασίας;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

25 Πρώτον, οι εκκαλούσες των κύριων δικών θεωρούν ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι απαράδεκτα για τον λόγο ότι το INPS, ως κρατικός φορέας, δεν μπορεί να επικαλεστεί διάταξη οδηγίας έχουσα άμεσο αποτέλεσμα ως προς τις ίδιες.

26 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί κατ' αρχάς ότι, στο πλαίσιο της θεσπισθείσας από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, εναπόκειται, κατ' αρχήν, αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της αποφάσεως την οποία πρόκειται να εκδώσει, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ' αρχήν να απαντήσει (πρβλ. απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2024, FA.RO. di YK & C., C-16/23, EU:C:2024:886, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

27 Συνεπώς, τα ερωτήματα που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή. Άρνηση του Δικαστηρίου να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα που έχει υποβληθεί από εθνικό δικαστήριο είναι δυνατή μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ζητούμενη ερμηνεία κανόνα του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσης ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεσή του τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που του είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2024, FA.RO. di YK & C., C-16/23, EU:C:2024:886, σκέψη 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

28 Εν συνεχεία, από το άρθρο 288, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, προκύπτει ότι ο δεσμευτικός χαρακτήρας της οδηγίας, στον οποίο στηρίζεται η δυνατότητα επίκλησής της, υφίσταται μόνον έναντι «κάθε κράτους μέλους στο οποίο απευθύνεται». Επομένως, κατά πάγια νομολογία, οι οδηγίες δεν μπορούν, αφ' εαυτών, να δημιουργήσουν υποχρεώσεις στους ιδιώτες και, επομένως, δεν μπορούν να προβάλλονται, αυτές καθεαυτές, έναντι των ιδιωτών ενώπιον εθνικών δικαστηρίων (απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022, Sambre & Biesme και Commune de Farciennes, C-383/21 και C-384/21, EU:C:2022:1022, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

29 Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει επανειλημμένως ότι η υποχρέωση την οποία υπέχουν τα κράτη μέλη από μια οδηγία προς επίτευξη του προβλεπόμενου από αυτήν αποτελέσματος, καθώς και το καθήκον τους να λάβουν όλα τα γενικά ή ειδικά μέτρα που είναι κατάλληλα να διασφαλίσουν την εκπλήρωση της ως άνω υποχρέωσης, βαρύνουν όλες τις αρχές των κρατών μελών, περιλαμβανομένων και των δικαιοδοτικών αρχών, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων τους. Συνεπώς, κατά την εφαρμογή του εθνικού δικαίου, τα εθνικά δικαστήρια τα οποία καλούνται να το ερμηνεύσουν οφείλουν ιδίως να λάβουν υπόψη όλους τους κανόνες του και να εφαρμόσουν τις αναγνωριζόμενες από αυτό μεθόδους ερμηνείας προκειμένου να το ερμηνεύσουν, στο μέτρο του δυνατού, σύμφωνα με το γράμμα και τον σκοπό της επίμαχης οδηγίας, ώστε να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που η ίδια ορίζει, και να συμμορφωθούν, κατ' αυτόν τον τρόπο, με το άρθρο 288, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ [απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου), C-649/18, EU:C:2020:764, σκέψεις 38 και 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία]. Η απαίτηση σύμφωνης ερμηνείας περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να τροποποιούν, εάν παρίσταται

ανάγκη, την πάγια νομολογία τους όταν αυτή στηρίζεται σε ερμηνεία του εθνικού δικαίου η οποία δεν συμβιβάζεται με τους σκοπούς μιας οδηγίας. Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν ορθή η κρίση εθνικού δικαστηρίου ότι αδυνατεί να ερμηνεύσει εθνική διάταξη σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης για τον λόγο και μόνον ότι η διάταξη αυτή έχει ερμηνευθεί παγίως κατά τρόπο μη συνάδοντα προς το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2024, KUBERA, C-144/23, EU:C:2024:881, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

30 Συνεπώς, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαίνεται με προδικαστικές αποφάσεις επί της ερμηνείας των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, ανεξαρτήτως του αν αυτές έχουν άμεσο αποτέλεσμα ή όχι μεταξύ των διαδίκων της οικείας διαφοράς [απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2020, KG (Διαδοχικές τοποθετήσεις στον ίδιο έμμεσο εργοδότη μέσω εταιρίας προσωρινής απασχόλησης), C-681/18, EU:C:2020:823, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

31 Επομένως, το γεγονός ότι η οδηγία 1999/70 δεν μπορεί, αφ' εαυτής, να δημιουργήσει υποχρεώσεις για τις εκκαλούσες των κύριων δικών δεν καθιστά απαράδεκτα τα προδικαστικά ερωτήματα.

32 Δεύτερον, οι εκκαλούσες των κύριων δικών ισχυρίζονται ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι απαράδεκτα καθόσον κατέστησαν υποθετικά λόγω της αποφάσεως του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), η οποία μνημονεύεται στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως. Συγκεκριμένα, κατόπιν της αποφάσεως αυτής, το αιτούν δικαστήριο δεν καλείται πλέον να αποφανθεί επί της ύπαρξης διαφορετικής μεταχείρισης μεταξύ των εργαζομένων ορισμένου χρόνου και των εργαζομένων αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα, αλλά καλείται αποκλειστικώς να αποφανθεί επί του ζητήματος αν πρέπει να ληφθούν υπόψη πρόσθετες ώρες εργασίας για τον υπολογισμό των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης που οφείλονται για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα.

33 Ωστόσο, από τα στοιχεία τα οποία παρέσχε το αιτούν δικαστήριο και τα οποία συνοψίζονται στις σκέψεις 19 έως 23 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι καλείται να αποφανθεί επί της ύπαρξης διαφορετικής μεταχείρισης μεταξύ των εργαζομένων ορισμένου χρόνου και των εργαζομένων αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα και ότι, ως εκ τούτου, πρέπει να υποβάλει στο Δικαστήριο τις υπό κρίση αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως. Λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας που μνημονεύθηκε στις σκέψεις 26 και 27 της παρούσας αποφάσεως, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να αμφισβητήσει την εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου εκτίμηση επί του αντικειμένου των διαφορών που απομένει να επιλυθούν.

34 Επομένως, η επιχειρηματολογία των εκκαλουσών των κύριων δικών, η οποία συνοψίζεται στη σκέψη 32 της παρούσας αποφάσεως, δεν μπορεί να δικαιολογήσει το απαράδεκτο των προδικαστικών ερωτημάτων.

35 Τρίτον, οι εκκαλούσες των κύριων δικών θεωρούν ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι υποθετικό και, επομένως, απαράδεκτο, καθόσον οι διαφορές των κύριων δικών δεν αφορούν τις αμοιβές των εργαζομένων ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, αλλά τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που οφείλουν οι εργοδότες των εργαζομένων αυτών.

36 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, κατά το αιτούν δικαστήριο, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που αποτελούν το αντικείμενο των διαφορών των κύριων δικών υπολογίζονται βάσει των ως άνω αμοιβών και, ως εκ τούτου, μπορούν να εμπίπτουν στις συνθήκες απασχόλησης για τις οποίες κάνει λόγο η ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου. Κατά συνέπεια, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα δεν είναι υποθετικό, στο μέτρο που η απάντηση στο ερώτημα αυτό

συνιστά αναγκαίο προαπαιτούμενο για την απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο, σύμφωνα με τη διατύπωσή του, υποβάλλεται μόνο σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα.

37 Ως εκ τούτου, τα προδικαστικά ερωτήματα είναι παραδεκτά.

Επί της ουσίας

38 Με τα προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από ανώτατο εθνικό δικαστήριο, δυνάμει της οποίας οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης τις οποίες οφείλουν οι εργοδότες που απασχολούν εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα υπολογίζονται βάσει των αμοιβών που καταβάλλονται στους εργαζομένους αυτούς για τις ημερήσιες ώρες πράγματι παρασχεθείσας εργασίας, ενώ οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης τις οποίες οφείλουν οι εργοδότες που απασχολούν εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα υπολογίζονται βάσει αμοιβής καθοριζόμενης για ημερήσιο χρόνο εργασίας συνιστάμενο σε προκαθορισμένο από το εθνικό δίκαιο αριθμό ωρών.

39 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα, επιβάλλεται, πρώτον, να υπομνησθεί ότι σκοπός της συμφωνίας-πλαισίου είναι, κατά τη ρήτρα 1 αυτής, η βελτίωση της ποιότητας της εργασίας ορισμένου χρόνου με τη διασφάλιση της εφαρμογής της αρχής της μη διάκρισης και η καθιέρωση ενός πλαισίου για να αποτραπεί η κατάχρηση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή εργασιακών σχέσεων ορισμένου χρόνου.

40 Το Δικαστήριο έχει συναγάγει εξ αυτού ότι η συμφωνία-πλαίσιο, και ιδίως η ρήτρα 4 αυτής, αποσκοπεί στην εφαρμογή της εν λόγω αρχής στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου, ώστε να εμποδίσει τον εργοδότη να χρησιμοποιεί τις εν λόγω σχέσεις εργασίας για να στερήσει από τους εργαζομένους αυτούς τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στους εργαζομένους αορίστου χρόνου (απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2023, Ministero dell'Istruzione και INPS, C-270/22, EU:C:2023:933, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

41 Συνεπώς, η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαισίου, η οποία έχει άμεσο αποτέλεσμα, απαγορεύει, με το σημείο 1, να αντιμετωπίζονται οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου, όσον αφορά τις συνθήκες απασχόλησης, δυσμενέστερα σε σχέση με τους αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου, απλώς και μόνον επειδή εργάζονται με καθεστώς ορισμένου χρόνου, εκτός αν η διαφορετική μεταχείριση δικαιολογείται από «αντικειμενικούς λόγους» (απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2023, Ministero dell'Istruzione και INPS, C-270/22, EU:C:2023:933, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

42 Δεύτερον, όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της ρήτρας αυτής, αφενός, από τη ρήτρα 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου προκύπτει ότι η συμφωνία-πλαίσιο εφαρμόζεται στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας όπως αυτές καθορίζονται, μεταξύ άλλων, από τη νομοθεσία ή τις συλλογικές συμβάσεις που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος.

43 Εν προκειμένω, η επίμαχη στις κύριες δίκες σχέση εργασίας των εργαζομένων ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα διέπεται από την ιταλική εργατική νομοθεσία καθώς και από τη CCNL και, ως εκ τούτου, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας-πλαισίου.

44 Αφετέρου, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το αποφασιστικό κριτήριο για να καθοριστεί αν ένα μέτρο εμπίπτει στην έννοια των «συνθηκών απασχόλησης», κατά τη ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου, είναι ακριβώς το κριτήριο της απασχόλησης, ήτοι της σχέσης εργασίας μεταξύ του εργαζομένου και του εργοδότη του (απόφαση της 20ής Ιουνίου 2019, Ustariz Aróstegui, C-72/18, EU:C:2019:516, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

45 Κατά τη νομολογία, η ως άνω έννοια πρέπει να ερμηνευθεί ως περιλαμβάνουσα τις συνθήκες που αφορούν τις αμοιβές. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, κατά τον καθορισμό τόσο των συστατικών στοιχείων της αμοιβής όσο και του επιπέδου αυτών των στοιχείων, οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν να εφαρμόζουν επί των εργαζομένων ορισμένου χρόνου την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων που καθιερώνει η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαισίου (πρβλ. απόφαση της 15ης Απριλίου 2008, Impact, C-268/06, EU:C:2008:223, σκέψεις 130 και 134).

46 Ως εκ τούτου, εμπίπτουν στην έννοια της «αμοιβής» και, κατά συνέπεια, στην έννοια των «συνθηκών απασχόλησης» της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλαισίου, οι συντάξεις που καταβάλλονται δυνάμει της σχέσης εργασίας μεταξύ του εργαζομένου και του εργοδότη, αποκλειομένων εκείνων που καταβάλλονται στο πλαίσιο εκ του νόμου προβλεπόμενου συστήματος, για τη χρηματοδότηση του οποίου οι εργαζόμενοι, οι εργοδότες και, ενδεχομένως, οι δημόσιες αρχές συμβάλλουν όχι βάσει μιας τέτοιας σχέσης εργασίας, αλλά προς εξυπηρέτηση επιδιώξεων κοινωνικής πολιτικής [πρβλ. αποφάσεις της 15ης Απριλίου 2008, Impact, C-268/06, EU:C:2008:223, σκέψη 131 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 7ης Απριλίου 2022, Ministero della Giustizia κ.λπ. (Καθεστώς των Ιταλών ειρηνοδικών), C-236/20, EU:C:2022:263, σκέψη 36]. Συνεπώς, σύνταξη η οποία αφορά μόνον μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, η οποία καταβάλλεται στον εργαζόμενο λόγω της σχέσης εργασίας που τον συνδέει με τον πρώην εργοδότη του, η οποία τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας και της οποίας το ύψος υπολογίζεται βάσει του τελευταίου μισθού του εργαζομένου δύναται να εμπίπτει στην εν λόγω ρήτρα 4 (πρβλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2010, Bruno κ.λπ., C-395/08 και C-396/08, EU:C:2010:329, σκέψεις 46 και 47).

47 Εν προκειμένω, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει αν οι επίμαχες στις κύριες δίκες εισφορές συμβάλλουν στην καταβολή παροχών κοινωνικής ασφάλισης που προσφέρονται από επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης ή, αντιθέτως, από εκ του νόμου προβλεπόμενο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Το γεγονός ότι οι επίμαχες στις κύριες δίκες εισφορές πρέπει να καταβληθούν από τους εργοδότες στο INPS και όχι στους εργαζομένους στον γεωργικό τομέα τους οποίους αφορούν οι κύριες δίκες δεν είναι καθοριστικό συναφώς (πρβλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2010, Bruno κ.λπ., C-395/08 και C-396/08, EU:C:2010:329, σκέψη 50). Αν αποδειχθεί ότι οι παροχές κοινωνικής ασφάλισης που χρηματοδοτούνται από τις επίμαχες στις κύριες δίκες εισφορές αφορούν μόνον τους εργαζομένους στον γεωργικό τομέα ή μία κατηγορία εργαζομένων στην οποία αυτοί ανήκουν, ότι οι εν λόγω παροχές εξαρτώνται άμεσα από τις εισφορές αυτές και ότι οι συγκεκριμένες εισφορές υπολογίζονται βάσει των αμοιβών που καταβάλλονται στους εργαζομένους στον γεωργικό τομέα τους οποίους αφορούν οι κύριες δίκες για την εργασία που παρασχέθηκε στον εργοδότη τους, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι ίδιες αυτές εισφορές μπορούν να εμπίπτουν στις «συνθήκες απασχόλησης», κατά την έννοια της εν λόγω ρήτρας.

48 Τρίτον, όσον αφορά την εφαρμογή της ρήτρας 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου στις συνθήκες απασχόλησης των εργαζομένων ορισμένου χρόνου, υπενθυμίζεται ότι η ρήτρα αυτή συνιστά ειδική έκφραση της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων, η οποία επιβάλλει να μην

επιφυλάσσεται διαφορετική μεταχείριση σε παρεμφερείς καταστάσεις ούτε η ίδια μεταχείριση σε ανόμοιες καταστάσεις, εκτός αν μια τέτοια μεταχείριση δικαιολογείται αντικειμενικώς (πρβλ. απόφαση της 20ής Ιουνίου 2019, Ustariz Aróstegui, C-72/18, EU:C:2019:516, σκέψη 28).

49 Επομένως, προκειμένου οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου να μπορούν βασίμως να διεκδικήσουν το ευεργέτημα της ρήτρας 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου όσον αφορά τις συνθήκες απασχόλησής τους, πρέπει, σε πρώτο στάδιο, να κριθεί αν οι εργαζόμενοι αυτοί τυγχάνουν δυσμενέστερης μεταχείρισης σε σχέση με τους εργαζομένους αορίστου χρόνου και αν βρίσκονται σε κατάσταση παρεμφερή με εκείνη των εργαζομένων αορίστου χρόνου. Όσον αφορά την εκτίμηση του κατά πόσον είναι παρεμφερείς οι καταστάσεις αυτές, η ρήτρα 3, σημείο 2, της συμφωνίας-πλαισίου ορίζει τον «αντίστοιχο εργαζόμενο αορίστου χρόνου» ως τον εργαζόμενο που έχει σύμβαση ή σχέση εργασίας αορίστου χρόνου στην ίδια επιχείρηση, και απασχολείται στην ίδια ή παρόμοια εργασία/απασχόληση, λαμβανομένων υπόψη των προσόντων ή των δεξιοτήτων. Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον οι εργαζόμενοι ασκούν την ίδια ή παρόμοια εργασία υπό την έννοια της συμφωνίας-πλαισίου, πρέπει, κατ' εφαρμογήν της ρήτρας 3, σημείο 2, και της ρήτρας 4, σημείο 1, αυτής, να εξετασθεί εάν, λαμβανομένου υπόψη ενός συνόλου παραγόντων, όπως η φύση της εργασίας, η κατάρτιση και οι όροι εργασίας, οι εργαζόμενοι αυτοί είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως τελούντες σε παρεμφερή κατάσταση (διάταξη της 9ης Φεβρουαρίου 2017, Rodrigo Sanz, C-443/16, EU:C:2017:109, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

50 Εν προκειμένω, όσον αφορά την ύπαρξη λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης, προκύπτει, υπό την επιφύλαξη εξακρίβωσης από το αιτούν δικαστήριο, ότι υφίσταται διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των εργαζομένων αορίστου χρόνου και των εργαζομένων ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα εις βάρος των τελευταίων.

51 Συγκεκριμένα, για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που οφείλουν οι εργοδότες τους φαίνεται να υπολογίζονται, δυνάμει του άρθρου 1 της πράξης νομοθετικού περιεχομένου 338/1989, ερμηνευόμενου σε συνδυασμό με το άρθρο 40, παράγραφος 1, της CCNL, βάσει της αμοιβής που καταβάλλεται για τις ημερήσιες ώρες πράγματι παρασχεθείσας εργασίας, ενώ για τους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα, οι ίδιες αυτές εισφορές φαίνεται να υπολογίζονται, δυνάμει του εν λόγω άρθρου 1, ερμηνευόμενου σε συνδυασμό με το άρθρο 30, παράγραφος 1, της CCNL, βάσει αμοιβής καθοριζόμενης για ημερήσιο χρόνο εργασίας εξίμισι ωρών. Επομένως, η αμοιβή και, κατά συνέπεια, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης για τους εργαζομένους αορίστου χρόνου φαίνεται να υπολογίζονται βάσει ημερήσιου χρόνου εργασίας καθοριζομένου κατ' αποκοπήν, δηλαδή κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, και όχι βάσει των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των εργαζομένων ορισμένου χρόνου. Συνεπώς, για τους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα, είναι δυνατόν να καταβάλλονται εισφορές κοινωνικής ασφάλισης για ώρες κατά τις οποίες δεν έχουν εργαστεί, ενώ για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα αποκλείεται η δυνατότητα αυτή.

52 Η ανωτέρω εκτίμηση ως προς την ύπαρξη λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης των εργαζομένων ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα δεν αναιρείται από τα επιχειρήματα των εκκαλουσών των κύριων δικών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής «pro rata temporis». Ειδικότερα, μολονότι η ρήτρα 4, σημείο 2, της συμφωνίας-πλαισίου προβλέπει ότι η αρχή αυτή εφαρμόζεται «[ό]που κρίνεται αναγκαίο», εντούτοις το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η εν λόγω ρήτρα υπογραμμίζει απλώς μία από τις συνέπειες που θα μπορούσε ίσως να έχει, υπό δικαστικό έλεγχο

αν τούτο απαιτηθεί, η εφαρμογή της αρχής της απαγόρευσης των δυσμενών διακρίσεων υπέρ των εργαζομένων ορισμένου χρόνου, χωρίς ουδόλως να θίγει το περιεχόμενο αυτής της αρχής (απόφαση της 15ης Απριλίου 2008, Impact, C-268/06, EU:C:2008:223, σκέψη 65).

53 Η αρχή «pro rata temporis» δεν μπορεί να δικαιολογήσει, εν προκειμένω, την εφαρμογή μεθόδων προσμέτρησης του αριθμού των ωρών που πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον υπολογισμό των αμοιβών και των εισφορών σε επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίες μέθοδοι διαφέρουν για τους εργαζομένους ορισμένου και αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα και στηρίζονται, για τους πρώτους, στις ώρες πράγματι παρασχεθείσας εργασίας και, για τους δεύτερους, σε αριθμό ωρών εργασίας καθοριζόμενο κατ' αποκοπήν. Ειδικότερα, αυτές οι διαφορετικές χρονικές αναφορές για τον υπολογισμό των αμοιβών και των εισφορών σε επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης δεν αποτελούν συνέπεια της εφαρμογής της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων και θέτουν σε μειονεκτική θέση τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα.

54 Επιπροσθέτως, όσον αφορά τον παρεμφερή χαρακτήρα των επίμαχων καταστάσεων, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων της δικογραφίας που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, φαίνεται ότι οι εργαζόμενοι αορίστου χρόνου και οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα βρίσκονται σε παρεμφερή κατάσταση. Ειδικότερα, το γεγονός ότι το άρθρο 18, στοιχείο a, της CCNL ορίζει τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου ως εργαζομένους οι οποίοι απασχολούνται, μεταξύ άλλων, «για την αντικατάσταση εργαζομένων που απουσιάζουν και έχουν δικαίωμα διατήρησης της θέσης απασχόλησης» υποδηλώνει ότι οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου και οι εργαζόμενοι αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα εκτελούν την ίδια ή παρόμοια εργασία. Εντούτοις, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να επιβεβαιώσει την εκτίμηση αυτή, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των κρίσιμων παραγόντων που εκτίθενται στη σκέψη 49 της παρούσας αποφάσεως.

55 Εν προκειμένω, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις που μνημονεύονται στη σκέψη 49 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει, σε δεύτερο στάδιο, να εκτιμηθεί αν η δυσμενέστερη μεταχείριση των εργαζομένων ορισμένου χρόνου σε σχέση με τους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα δικαιολογείται από «αντικειμενικούς λόγους», όπως προβλέπεται στη ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου.

56 Συναφώς, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, κατά την έννοια των «αντικειμενικών λόγων», η διαπιστούμενη άνιση μεταχείριση πρέπει να δικαιολογείται από την ύπαρξη σαφών και συγκεκριμένων στοιχείων που να χαρακτηρίζουν την οικεία συνθήκη απασχολήσεως στο ειδικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται και βάσει αντικειμενικών και διαφανών κριτηρίων, προκειμένου να εξακριβωθεί αν η άνιση αυτή μεταχείριση ανταποκρίνεται σε πραγματική ανάγκη, είναι κατάλληλη προς επίτευξη του επιδιωκομένου σκοπού και είναι αναγκαία προς τούτο. Τα εν λόγω στοιχεία ενδέχεται να ανάγονται, μεταξύ άλλων, στην ιδιαίτερη φύση των καθηκόντων για την εκπλήρωση των οποίων έχουν συναφθεί συμβάσεις ορισμένου χρόνου και στα εγγενή χαρακτηριστικά των καθηκόντων αυτών ή, ενδεχομένως, στην επιδίωξη θεμιτού σκοπού κοινωνικής πολιτικής εκ μέρους κράτους μέλους (διάταξη της 9ης Φεβρουαρίου 2017, Rodrigo Sanz, C-443/16, EU:C:2017:109, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

57 Δεν συνιστά «αντικειμενικό λόγο», κατά τη ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου, δικαιολογούντα διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των εργαζομένων ορισμένου χρόνου και των εργαζομένων αορίστου χρόνου, το γεγονός και μόνον ότι η διαφορετική αυτή μεταχείριση προβλέπεται από γενικό και αφηρημένο εθνικό κανόνα δικαίου, όπως είναι ο νόμος ή η

συλλογική σύμβαση [απόφαση της 7ης Απριλίου 2022, Ministero della Giustizia κ.λπ. (Καθεστώς των Ιταλών ειρηνοδικών), C-236/20, EU:C:2022:263, σκέψη 40, και διάταξη της 9ης Φεβρουαρίου 2017, Rodrigo Sanz, C-443/16, EU:C:2017:109, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

58 Επιπλέον, η διαφορά μεταχείρισης, όσον αφορά τις συνθήκες απασχόλησης, μεταξύ εργαζομένων ορισμένου χρόνου και εργαζομένων αορίστου χρόνου δεν μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει ενός κριτηρίου το οποίο, κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, αφορά την ίδια τη διάρκεια της απασχόλησης. Η παραδοχή ότι ο προσωρινός χαρακτήρας και μόνον της σχέσης εργασίας αρκεί προς δικαιολόγηση μιας τέτοιας διαφορετικής μεταχείρισης θα καθιστούσε άνευ περιεχομένου τους σκοπούς της οδηγίας 1999/70 και της συμφωνίας-πλαισίου. Αντί να βελτιώνει την ποιότητα της εργασίας ορισμένου χρόνου και να προάγει την ίση μεταχείριση την οποία επιδιώκουν τόσο η οδηγία 1999/70 όσο και η συμφωνία-πλαίσιο, η προσφυγή σε ένα τέτοιο κριτήριο θα σήμαινε διαιώνιση μιας δυσμενούς για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου καταστάσεως (διάταξη της 9ης Φεβρουαρίου 2017, Rodrigo Sanz, C-443/16, EU:C:2017:109, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

59 Εν προκειμένω, οι εκκαλούσες των κύριων δικών επικαλέστηκαν ως αντικειμενικό λόγο που δικαιολογεί τη διαφορετική μεταχείριση των εργαζομένων ορισμένου χρόνου σε σχέση με τους εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 18, στοιχείο a, της CCNL, οι πρώτοι απασχολούνται για την εκτέλεση εργασίας σύντομης διάρκειας, εποχιακής ή περιστασιακής εργασίας, για φάσεις εργασίας ή για την αντικατάσταση εργαζομένων που απουσιάζουν. Συνεπώς, οι λόγοι για τους οποίους απασχολούνται ως εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου και οι οποίοι συνδέονται με τις ιδιαιτερότητες της γεωργικής εργασίας δικαιολογούν να μη βρίσκονται οι εργαζόμενοι αυτοί κατ' ανάγκην στη διάθεση του εργοδότη επί εξίμισι ώρες ημερησίως ή 39 ώρες εβδομαδιαίως. Η εν λόγω εκτίμηση είναι σύμφωνη, κατά τις εκκαλούσες των κύριων δικών, με το τρίτο εδάφιο του προοιμίου της συμφωνίας-πλαισίου, κατά το οποίο η συμφωνία-πλαίσιο καθορίζει τις γενικές αρχές και τις ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με την εργασία ορισμένου χρόνου, αναγνωρίζοντας ότι για τις λεπτομέρειες της εφαρμογής πρέπει να ληφθούν υπόψη τα πραγματικά στοιχεία των συγκεκριμένων εθνικών, τομεακών και εποχιακών καταστάσεων. Στην Ιταλία, το 90 % του εργατικού δυναμικού στον γεωργικό τομέα απασχολείται με σύμβαση ή σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου, λαμβανομένου υπόψη του προσωρινού και μη διαρκούς χαρακτήρα των προς εκτέλεση καθηκόντων στον τομέα αυτόν.

60 Εντούτοις, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας που μνημονεύεται στις σκέψεις 57 και 58 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι ανωτέρω λόγοι δεν συνιστούν αντικειμενικούς λόγους βάσει των οποίων μπορεί να διαφοροποιηθεί η μεταχείριση των επίμαχων εργαζομένων στον γεωργικό τομέα, καθόσον οι λόγοι αυτοί στηρίζονται μόνο στην ίδια τη διάρκεια της απασχόλησης. Ειδικότερα, μολονότι οι εκκαλούσες των κύριων δικών υποστηρίζουν ότι υπάρχουν λόγοι που δικαιολογούν να μη βρίσκονται οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου κατ' ανάγκη στη διάθεση του εργοδότη επί εξίμισι ώρες ημερησίως ή 39 ώρες εβδομαδιαίως και, κατά συνέπεια, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης να καταβάλλονται μόνον για τον αριθμό των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας από τους εργαζομένους αυτούς κατά τη διάρκεια μίας ημέρας, τα εν λόγω επιχειρήματα δεν εξηγούν αντιθέτως γιατί, για τους εργαζομένους αορίστου χρόνου, οι οποίοι εκτελούν εργασία ίδια ή παρόμοια με εκείνη ενός εργαζομένου ορισμένου χρόνου, ο χρόνος εργασίας καθορίζεται υποχρεωτικά σε 39 ώρες εβδομαδιαίως, με συνέπεια να πρέπει να καταβάλλονται εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που αντιστοιχούν σε εξίμισι ώρες εργασίας ημερησίως, ανεξαρτήτως του αριθμού των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας ανά ημέρα.

61 Ελλείψει αντικειμενικών λόγων, διαπιστώνεται ότι η ρήτρα 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαισίου αποκλείει τη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ εργαζομένων ορισμένου χρόνου και εργαζομένων αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα, όπως είναι οι εργαζόμενοι τους οποίους αφορούν οι κύριες δίκες, όσον αφορά τις αμοιβές και τις εισφορές σε επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίες υπολογίζονται βάσει των αμοιβών αυτών.

62 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από ανώτατο εθνικό δικαστήριο, δυνάμει της οποίας οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης τις οποίες οφείλουν οι εργοδότες που απασχολούν εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα προκειμένου να χρηματοδοτούν τις παροχές επαγγελματικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης υπολογίζονται βάσει των αμοιβών που καταβάλλονται στους εργαζομένους αυτούς για τις ημερήσιες ώρες πράγματι παρασχεθείσας εργασίας, ενώ οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης τις οποίες οφείλουν οι εργοδότες που απασχολούν εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα υπολογίζονται βάσει αμοιβής καθοριζόμενης για κατ' αποκοπήν ημερήσιο χρόνο εργασίας, όπως αυτός καθορίζεται από το εθνικό δίκαιο, ανεξαρτήτως των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας.

Επί των δικαστικών εξόδων

63 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δέκατο τμήμα) αποφαίνεται:

Η ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου για την εργασία ορισμένου χρόνου, η οποία συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999 και περιλαμβάνεται στο παράρτημα της οδηγίας 1999/70/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP,

έχει την έννοια ότι:

αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από ανώτατο εθνικό δικαστήριο, δυνάμει της οποίας οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης τις οποίες οφείλουν οι εργοδότες που απασχολούν εργαζομένους ορισμένου χρόνου στον γεωργικό τομέα προκειμένου να χρηματοδοτούν τις παροχές επαγγελματικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης υπολογίζονται βάσει των αμοιβών που καταβάλλονται στους εργαζομένους αυτούς για τις ημερήσιες ώρες πράγματι παρασχεθείσας εργασίας, ενώ οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης τις οποίες οφείλουν οι εργοδότες που απασχολούν εργαζομένους αορίστου χρόνου στον γεωργικό τομέα υπολογίζονται βάσει αμοιβής καθοριζόμενης για κατ' αποκοπήν ημερήσιο χρόνο εργασίας, όπως αυτός καθορίζεται από το εθνικό δίκαιο, ανεξαρτήτως των ωρών πράγματι παρασχεθείσας εργασίας.

(υπογραφές)